GİF KÜRESEL DURUM RAPORU 2023

GİFGRF

GLOBAL İLİŞKİLER FORUMU GLOBAL RELATIONS FORUM

GİF
KÜRESEL DURUM RAPORU
2023

Proje Koordinatörü
Alp Tanju / GİF Program Direktörü

Global İlişkiler Forumu

GİF Küresel Durum Raporu 2023

Şubat 2024

Copyright © 2024 Global İlişkiler Forumu. Tüm Hakları Saklıdır.

İşbu raporun üzerindeki mali haklar, yayın hakları, inceleme, yayma, çoğaltma hakları Global İlişkiler Forumu'na aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve/veya paragrafı kısmen ve/veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile, elektronik posta veya başka herhangi bir araçla çoğaltılamaz, dağıtılamaz, basılamaz. Normal ölçüyü aşan iktisaplar yapılamaz. Normal ve kanuni iktisaplarda kaynak olarak gösterilmesi zorunludur.

ISBN: 978-605-71291-6-1

Türkiye'de basılmıştır.
Gren Ajans, İstanbul. *www.grenajans.com*
Tasarım ve Dizgi
Wodern Tasarım&Yazılım Ajansı. *www.wodern.com*

GLOBAL İLİŞKİLER FORUMU
Yapı Kredi Plaza A Blok Levent 34330
İstanbul, Türkiye
T: +90 212 339 71 51 F: +90 212 339 61 04
www.gif.org.tr | info@gif.org.tr

Bu raporu ücretsiz olarak www.gif.org.tr adresinden indirebilirsiniz.

İÇİNDEKİLER

RAPORA KATKIDA BULUNANLAR v

ÖNSÖZ: 2023 GELİŞMELERİ 1

DÜNYA DÖNDÜKÇE 3

2024 ABD SEÇİMLERİNİN YILI OLACAK 7

GELECEKTEKİ AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER 14

GÜNEY PASİFİK'TE ÇİN, ABD VE ÇARPIŞAN ETKİ ALANLARI - AUKUS, TAYVAN VE ÖTESİ 21

KÜRESEL SİSTEMDE DÖNÜŞÜM VE TÜRKİYE 31

BÖLGESEL VE KÜRESEL GÜÇ DENGELERİ ARASINDA İRAN-SUUDİ ARABİSTAN NORMALLEŞME ANLAŞMASI 41

OTOMASYONUN ÖTESİ: EKONOMİK VE MESLEKİ DİRENİŞ İÇİN BİR KATALİZÖR OLARAK YAPAY ZEKA 55

GÜNEY PASİFİK'TE ÇİN, ABD VE ÇARPIŞAN ETKİ ALANLARI - AUKUS, TAYVAN VE ÖTESİ

Tolga Bilener

Dr. Öğr. Üyesi, Galatasaray Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi (GSÜ-SAM) Müdürü

Asya'da yükselen güçlerin, özellikle de Hindistan, Çin ve ASEAN ülkelerinin uluslararası sistemde 21. yy boyunca etkilerini giderek arttıracaklarına dair bir genel kabul bulunmakla beraber, bu gelişmenin sistemi daha çatışmacı bir ortama mı sürükleyeceği, yahut bu oyuncuların ABD ve Japonya başta olmak üzere küresel ya da bölgesel yerleşik güçlerle bir arada var olmanın rekabetçi ama barışçı bir yolunu bulup bulamayacakları konusu uluslararası ilişkiler disiplininin önemli tartışma konularından biridir. Bu bağlamda özellikle Batı dünyasının hem sistemdeki başat rolünü, hem de onunla özdeşleşmiş olan değerlerini açıkça tartışma konusu yapan, üstelik sistemdeki mevcut kural ve kurumların kendisine daha fazla söz hakkı tanıyacak şekilde değişmesi gerektiğini savunan Çin Halk Cumhuriyeti'nin konumu daha özel bir örnek olarak ortaya çıkmaktadır. 1978 yılında başlayan ekonomik liberalleşme sürecini 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olarak hızlandıran Çin, günümüzde dünyanın en büyük ikinci ekonomisi haline gelmiş, gerek uluslararası ticaret hacmi gerekse tedarik zincirlerindeki hayati rolüyle sistemde belirleyici bir rol oynayan, BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi ve nükleer güce sahip bir ülkedir. Yükselişini engellemenin ya da frenlemenin çok da mümkün görünmediği, üstelik dünya ekonomisinde oynadığı rol nedeniyle (her ne kadar siyasal sistemine dair çekinceler olsa da) derin bir ekonomik krize ya da siyasal istikrarsızlığa sürüklenmesinde Batı dünyası dahil kimsenin fazla bir çıkarı olmadığı Çin'in hızlı yükselişi, kendi coğrafyasında (Kuzey Kore ve Myanmar bir istisna olarak tutulursa) genel olarak bir tehdit olarak algılanmaktadır. Üstelik Çin'in Tayvan meselesindeki tutumu ve yakın coğrafyasındaki deniz alanlarına dair talepleri, bu tehdidi kimi ülkeler için yaşamsal hale getirmektedir. Güney Pasifik'in hızla dönüşen jeopolitik ortamında, bölgesel güçlerin önemli bir kısmı çareyi bir güvence olarak gördükleri ABD ile olan bağlarını sıkılaştırmakta aramaktadır. Zira kendi coğrafyasında Çin'i askeri, siyasi ya da ekonomik bakımdan tek başına dengeleyebilecek bir ülke mevcut değildir.

Bu not kapsamında öncelikle Çin'in bir tehdit olarak algılanmasındaki rolü nedeniyle bu ülkenin giderek yoğunlaşan silahlanma politikası ele alınacak, ardından Güney Pasifik'te AUKUS'un kurulması başta olmak üzere Çin'den tehdit algılayan ülkelerin karşı-girişimleri üzerinde durulacak, son olarak da bölgedeki gerilimlerin kesişim noktasında yer alan Tayvan'ın geleceği hakkındaki senaryolar ele alınacaktır.

Çin'in Silahlanma Politikaları

1964 yılından bu yana nükleer silah kapasitesine sahip olan, üstelik ABD ve Rusya dışında 'nükleer triad'a sahip tek ülke, başka bir deyişle nükleer silahlarını hem denizaltından, hem karadan, hem de havadan bombardıman uçaklarıyla kullanabilecek durumda bulunan, kapsamlı uzay programının da işaret ettiği gibi balistik füze yeteneklerini de giderek geliştiren Çin'in dünyanın en önemli askeri güçlerinden biri olduğuna dair bir kuşku bulunmamaktadır.[1] Ancak her ne kadar nükleer silahlara sahip olmak bir ülkenin toplam askeri gücünün hesaplanmasında önemli bir gösterge olsa da, bu silahlar esas itibarıyla caydırıcılık amacıyla bulundurulduğundan, başka bir deyişle operasyonel faydaları sınırlı olduğundan, konvansiyonel silah kapasitesindeki artış çok daha dikkatle izlenmelidir.

Çin Halk Cumhuriyeti konvansiyonel askeri kapasitesini artırmak için son yıllarda girişimlerine hız vermiş, silah ve askeri teçhizat üretiminde dışa (yani büyük ölçüde Rusya'ya) bağımlılığını giderek azaltmış, silahlı kuvvetlerini hem nitelik hem de nicelik bakımından geliştirme yoluna gitmiştir.[2] Çin'in yıllık askeri harcamaları 250 milyar dolar düzeyine ulaşmış, böylelikle bu alanda ABD'nin ardından dünyada ikinci sıraya yerleşmiştir.[3] Xi Jinping'in devlet başkanı olduğu son on yıllık dönemde ülkenin askeri kapasitesinin artırılıyor olması, rejimin propaganda söyleminde altı özellikle çizilen ve ulusal gururu okşayan bir söylemle desteklenen bir olgu olmuştur. Zaten Xi'nin aynı zamanda Çin Komünist Partisi Merkez Askeri Komisyonu başkanı olması, kendisine ordunun izlediği politikalar üzerinde doğrudan karar alıcı olma rolü vermektedir. Resmi adı Halk Kurtuluş Ordusu (PLA) olan Çin silahlı kuvvetleri, hukuken Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) askeri kanadı olarak tasarlanmış, yani belirgin bir ideolojik misyonu da olan bir yapılanmadır.

Son on yıllık dönemde Çin ordusunun hemen her bileşeninde kapasite artırımı görülmekle beraber, Pekin yönetiminin özellikle deniz kuvvetlerinin gelişmesine önem verdiği ortadadır.[4] Deniz kuvvetlerine verilen öncelik, Xi Jinping önderliğindeki ÇKP'nin dış politika öncelikleri arasında Tayvan sorununun birinci sırada yer almasıyla da bağlantılıdır. Bu bağlamda Xi başta

---

[1] SIPRI'nin verilerine göre 2023 itibarıyla Çin'in 410 nükleer başlığı bulunmaktadır. Bu bakımdan yaklaşık 6 bin nükleer başlığı olan Rusya'nın ve 5 bin 500 nükleer başlığı olan ABD'nin gerisinde, ancak Fransa ve Britanya ile hemen hemen aynı düzeyde bir nükleer güce sahiptir. Stockholm International Peace Research Institute, China, https://www.sipri.org/research/armaments-and-disarmament/nuclear-weapons/world-nuclear-forces/china

[2] Guisnel, Jean. "L'armée chinoise met les bouchées doubles", *Le Point Géopolitique*, No 12, Ekim-Kasım 2023, s. 14-19.

[3] China Power Team, "What does China Really Spend on Its Military?", 9 Kasım 2023, https://chinapower.csis.org/military-spending/

[4] Çin silahlı kuvvetleri, 970 bini kara kuvvetlerinde, 400 bini hava kuvvetlerinde, 260 bini deniz kuvvetlerinde, 500 bini de jandarma ve diğer paramiliter birliklerde olmak üzere yaklaşık 2,5 milyon kişilik bir insan gücüne sahiptir.

olmak üzere partinin yetkili ağızlarının eninde sonunda ve ne pahasına olursa olsun Tayvan'ın Çin anakarasına bağlanmasının kaçınılmaz olduğunu her fırsatta tekrarladıklarını hatırlamakta fayda vardır. Bunun başarılması için de her şeyden önce Çin donanmasının Tayvan Boğazı'nda mutlak deniz hakimiyeti sağlaması gerekmektedir. Aynı şekilde Pekin yönetiminin Güney Çin Denizi'ndeki hakimiyet alanlarına ilişkin maksimalist taleplerinin de her geçen gün yeni bir örneği ortaya konulmaktadır. Stratejik öneminin yanında ekonomik anlamda da önem taşıyan bu deniz alanlarının paylaşımı, petrol ve doğalgaz kaynaklarının yanı sıra balıkçılık açısından Çin Halk Cumhuriyeti'ni olduğu kadar Tayvan, Vietnam, Filipinler, Malezya ve Brunei'yi de ilgilendiren ve tarafların kolayca geri adım atamayacağı karmaşık bir denklem meydana getirmektedir.

Hint-Pasifik bölgesindeki ABD güçlerinin komutanı Amiral John C. Aquilino'nun atanmasının hemen ardından sorumluluk bölgesine dair yaptığı değerlendirmede işaret ettiği gibi Çin ordusu Spratley takımadalarındaki üç kayalık başta olmak üzere, bu bölgede oldu bittiye getirerek denizi doldurup askeri üsler inşa etmekte, buralara uçak pistleri, hava ve deniz savunma füze bataryaları, lazer topları, elektronik savaş ve gelişmiş radar sistemleri konuşlandırmaktadır.[5] Kaldı ki bu sularda ABD ve Çin deniz kuvvetleri arasında düzenli olarak sürtüşmeler yaşanmakta, ABD açık deniz olarak kabul ettiği mıntıkalarda seyir serbestliğini savunurken, Çinli yetkililer kendi karasularının ve hava sahalarının ihlal edildiğini iddia etmektedirler. ABD'nin düzenli olarak yürüttüğü ve sayıları giderek artan seyrüsefer operasyonlarına Hint-Pasifik bölgesinde denizaşırı toprakları bulunan Fransa da destek vermekte ve Tayvan boğazından yılda en az iki defa Fransız donanmasına ait gemiler geçiş yapmaktadır.[6] Bu geçişler esnasında Çin donanmasının kimlik tespiti taleplerine yanıt verilmeyerek bu suların Çin'in karasuları olarak tanınmadığı vurgulanmış olmaktadır. Talepleri yanıtsız kalan Çin donanmasına ait gemiler ABD ya da Fransız savaş gemilerine yakından eşlik etmek, yer yer de önlerini keserek seyirlerini zorlaştırmak dışında henüz ciddi bir engelleme çabasına girişmemişlerdir. Ancak rutine dönüşmüş olan bu tür sürtüşmelerin şiddetinin ve sayısının giderek artması, bir gün çatışma çıkma ihtimalinin yok sayılmasını da engellemektedir.

Çin'in uluslararası deniz ticaretinin yüzde 60'ının gelip geçtiği Doğu ve Güney Çin Denizlerindeki askeri güç gösterileri, özellikle komşu ülkeleri tedirgin etmektedir. Bu kapsamda özellikle Tayvan Boğazı'ndaki hava ve deniz operasyonları giderek yoğunlaşmakta, Tayvanlı yetkililerin ABD başta olmak üzere yurtdışına gerçekleştirdikleri ziyaretler esnasında yahut önemli yabancı heyetlerin Tayvan'ı ziyaretleri sırasında uyarı amacıyla adanın çevresinde Çin kuvvetleri tatbikat

[5] Associated Press. "US Admiral Says China Has Fully Militarized Islands", Politico, 20 Mart 2022.

[6] Fransız Senatosu, "La stratégie française pour l'Indopacifique", Rapport d'information, 25 Ocak 2023, https://www.senat.fr/rap/r22-285/r22-285_mono.html

vb. yoğun askeri faaliyetler başlatmaktadırlar. Bu kapsamda Tayvan'ın kendi güvenlik bölgesi olarak kabul ettiği alanlarda gerçekleşen ihlallerin sayısı, her yıl yüzlerle ifade edilir hale gelmiştir.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin giderek artan askeri kapasitesinin komşu ülkelere endişe vermesi doğal olsa da, bu kapasitenin daha uzak coğrafyalarda bir savaşı başarıyla yürütebilecek düzeye henüz ulaşıp ulaşmadığı uzmanlar arasında tartışmalı bir konudur. Her şeyden önce Çin hava kuvvetlerinin uzak menzillere ulaşıp operasyon yürütme kapasiteleri henüz ABD ile karşılaştırılamayacak kadar düşüktür. Örneğin, üç bine yakın savaş uçağıyla dünyanın en büyük üçüncü askeri hava filosunda sahip olsa da Çin Hava Kuvvetleri'nin nakliye uçağı ve özellikle havada yakıt ikmali yapmayı sağlayacak araç sayısı henüz çok sınırlıdır.[7] Bu nedenle Çin Hava Kuvvetleri'nin ana karadan uzakta askeri üslere sahip olmadan yapabileceklerinin bir sınırı bulunmaktadır. Tam da bu nedenle Çin'in askeri kapasitesinin gelişmesi söz konusu olduğunda dikkatler daha ziyade deniz kuvvetlerine yönelmektedir.

Çin Deniz Kuvvetleri'nin son yıllardaki gelişme düzeyi konunun uzmanları tarafından endişeyle karışık bir hayranlıkla takip edilmektedir. Tonaj üzerinden yapılan hesaplamalara göre Çin donanması her dört yılda bir, Fransız donanmasının tamamı kadar büyümektedir. 2023 itibarıyla sayısı üçe yükselmiş uçak gemileri dışında her türden askeri gemi, denizaltı, seyir füzesi ve giderek gelişen radar kapasitesi ile donatılan Çin donanması, özellikle Hint Okyanusu'na sahildar olan çok sayıda ülkede (Myanmar, Bangladeş, Sri Lanka, Pakistan, Maldivler vb.) elde ettiği liman kullanma ayrıcalıklarıyla, ayrıca 2017 yılında Afrika boynuzundaki stratejik konumuyla dikkat çeken Cibuti'de açtığı denizaşırı ilk askeri üssü ile menzilini kayda değer miktarda artırmıştır. Çin'in Birleşik Arap Emirlikleri, Mozambik ve Namibya ile yürüttüğü müzakereler, bu ülkelerde yeni donanma üsleri açma ihtimalinin de çok uzak olmadığını ortaya koymaktadır.[8] Hint Okyanusu'ndaki bu girişimlere Çin'in 'inci dizisi stratejisi' adı verilmektedir.

Çin'in donanma kapasitesini bu derece geliştirmesi sadece yakın coğrafyasında etki kurma isteğinin bir sonucu değil, Çin'in dış ticaretinin önemli bir kısmının halen deniz yoluyla yapılıyor olmasının da doğal bir sonucudur. Çin bir yandan Ortadoğu'dan satın aldığı petrol ve doğalgazı yahut Afrika ülkelerinden tedarik ettiği madenleri Çin'e taşımak, diğer yandan Çin'de üretilen mamul ürünleri dünya pazarlarına ulaştırmak için gerçekten de deniz ticaret yollarının güvenliğine özel bir önem vermektedir. 2008 yılından bu yana Hint Okyanusu'nda Endonezya'dan

---

[7] Bu alanda örneğin ABD Hava Kuvvetleri'nin 300 uzun menzilli nakliye uçağı (Lockheed C-5M Super Galaxy ve Boeing C-17A Globemaster) ve 526 yakıt ikmal uçağı bulunurken, Çin Hava Kuvvetleri için bu sayılar sırasıyla 130 (Xi'an Y-20, Xi'an Y-8C, Xi'an Y-9) ve 20'dir.

[8] Hudson, John. Nakashima, Ellen & Sly, Liz."Buildup resumed at suspected Chinese military site in UAE, leak says", *The Washington Post*, 26 Nisan 2023, https://www.washingtonpost.com/national-security/2023/04/26/chinese-military-base-uae/

Aden Körfezi'ne kadar uzanan geniş bir sahada Çin'in gerçekleştirdiği deniz haydutluğuna karşı operasyonlar da bu mantığın bir sonucudur. Ayrıca Çin, 2011 yılındaki Libya krizi esnasında görüldüğü gibi, on binlerce vatandaşını deniz kuvvetlerini seferber ederek uzak ülkelerden tahliye etme imkanına da artık sahiptir. Özetle bundan otuz yıl kadar önce büyük ölçüde kendi sahillerinin güvenliğini sağlamaktan öte bir misyon üstlenemeyecek olan Çin donanması, günümüzde uzak coğrafyalara hızla askeri müdahalede bulunma imkanlarına sahip dünyanın sayılı donanmalarından biri haline gelmiştir.[9]

Bunlara ek olarak, Çin'in son dönemde yapay zekâ ve 5G teknolojilerinde gösterdiği kayda değer gelişmenin de Çin ordusunun kapasitesini desteklediğini hatırlamak gerekmektedir. Çin ordusu, elektronik savaş, İHA ve SİHA teknolojisi, hava ve deniz savunma füzeleri, uydu sistemleri ve siber savaş kapasitesinde de dünyanın sayılı ülkelerinden biri haline gelmiştir. Sadece 2022 yılı içinde ikisi nükleer denizaltı olmak üzere 17 savaş gemisi inşa eden, hava kuvvetlerinin beşinci nesil J-20 uçak üretim kapasitesini iki katına çıkaran, atmosfer dışına başarıyla 64 füze yollayıp dünyanın yörüngesine 160 yeni uydu yerleştiren ve nükleer silahları için 120 yeni silo inşa eden Çin'in askeri kapasitesindeki hem nitelik hem de nicelik bakımından artışın hızlı ve çarpıcı olduğu konusunda şüphe bulunmamaktadır. Ancak bir ülkenin askeri gücünün nihai test alanının gerçek savaş ortamı olduğu hatırlanırsa, Çin ordusunun 1979'daki kısa süreli Vietnam müdahalesinden bu yana ciddi bir sınamaya tâbi tutulmadığını da söylemek gerekmektedir. Çin şimdiye kadar uzak coğrafyalarda kapsamlı askeri operasyonlara girişmiş ve (Rusya'yla yahut İran'la düzenli olarak yapılan ama esas itibarıyla küçük kapsamlı tatbikatlardan ibaret olan girişimler bir yana bırakılırsa) askeri koalisyonlar içinde faaliyet gösterme yeteneği geliştirmiş bir ülke değildir. Hatta Halk Kurtuluş Ordusu'nun farklı bileşenlerinin geniş kapsamlı bir askeri operasyon şartlarında müşterek faaliyet yetenekleri dahi test edilmemiştir. Bu nedenle kağıt üzerindeki gelişmeler azımsanacak gibi olmasa da, Çin'in gerçek askeri kapasitesinin ne olduğu konusundaki sorgulamalar devam etmektedir. Kesin olan şey, Çin'in askeri olanaklarını geliştirmek için yaptığı yatırım ve girişimlerin hem küresel hem de bölgesel pek çok gücün güvenlik ve savunma stratejilerini oluştururken dikkatle izledikleri belirleyici bir olgu olduğu gerçeğidir. 2021 yılında ilan edilen AUKUS anlaşması bunun tipik bir örneği olmuştur.

Çin tehdidine karşı kurulan koalisyonlar: AUKUS Örneği

Xi Jinping'in milliyetçi bir söylemle de desteklediği proaktif dış politikası ve Çin'in askeri kapasitesini sistemli olarak artırıyor oluşu, elbette bu ülkeden doğrudan

[9] ABD Savunma İstihbarat Teşkilatı, "China Military Power", Ocak 2019, https://www.dia.mil/Portals/110/Images/News/Military_Powers_Publications/China_Military_Power_FINAL_5MB_20190103.pdf

tehdit algılayan diğer oyuncuların da tedbir alması sonucunu doğurmaktadır. Bu açıdan özellikle Doğu Asya'daki ülkelerin bir yandan kendi askeri kapasitelerini geliştirirken, diğer yandan ABD başta olmak üzere bölge dışı ülkelerle ittifak bağlarını kuvvetlendirdikleri gözlemlenmektedir. Bu konuda en tipik örnekler Güney Kore, Japonya, Vietnam, Endonezya ve Filipinler gibi ülkelerin savunma politikalarındaki değişikliklerdir. Siyasi düzlemde de Japonya, Avustralya, Hindistan ve ABD'den oluşan Quad gibi girişimler Çin'in yükselişi karşısında kendi politikalarını koordine etmeye çalışan Hint-Pasifik coğrafyasındaki ülkeleri bir araya getirmektedir.

Son dönemde bu coğrafyada kendinden sıkça söz ettiren askeri girişim ise AUKUS anlaşması olmuştur. 15 Eylül 2021'de ABD, Birleşik Krallık ve Avustralya hükümetleri üçlü bir askeri iş birliği antlaşması imzalandığını duyurmuşlar ve bahse konu antlaşmanın bir askeri ittifak niteliğinde olmadığına, ancak 1951'de ABD, Avustralya ve Yeni Zelanda tarafından kurulan ANZUS ittifakını tamamlayıcı nitelikte olduğuna dikkat çekmişlerdir. Anlaşmanın duyurulmasının ertesi günü Çin Dışişleri Bakanlığı, bu oluşumu eleştirerek AUKUS'un nükleer silahlanmayı teşvik edip küresel barışı tehdit edeceğini iddia etmiş, böylelikle bu anlaşmanın hangi ülkeyi hedef alarak tasarlandığı konusunda kimsede herhangi bir kuşku kalmamıştır.[10]

Bu anlaşma vesilesiyle Avustralya hükümeti ikili ilişkilerde ciddi bir diplomatik kriz ve 550 milyon euroluk tazminat ödemesi pahasına Fransa'yla daha önceden imzalanmış olan denizaltı satış sözleşmesini iptal etmiş ve ABD ile Britanya'dan ilk etapta nükleer denizaltı satın almaya, ardından ortak üretime geçmeye karar vermiştir. Avustralya yönetimi bu kararın gerekçesi olarak Çin donanmasının son yıllardaki atılımını göstermiş, Avustralya'nın çok daha hızlı ve etkili bir denizaltı filosuna sahip olma isteğini ülkenin yaşamsal çıkarlarıyla açıklamıştır. Bu tutum 1 Temmuz 2020'de yayınlanan Avustralya'nın Savunma Strateji Belgesi'nde ifade edilen "içinde bulunduğumuz stratejik durum 1930'lar ve 40'lardan bu yana hiç olmadığı kadar belirsizliklere gebe ve yaşamsal tehditler içeren bir ortamdır"[11] ifadeleriyle uyumludur.

AUKUS anlaşması denizaltı inşası dışında yapay zeka teknolojisi de dahil olmak üzere hassas konularda bilgi paylaşımı ve siber savaş kapasitesinin ortaklaşa geliştirilmesini de öngörmektedir. Taraf ülkeler, Nisan 2022'de hipersonik silahların ortak üretimi konusunda da uzlaşmaya vardıklarını açıklamışlardır.[12] Her ne

---

[10] Courrier International. "Sous-marins australiens : la Chine s'insurge contre la prolifération nucléaire", *Courrier International,* 17 Eylül 2021, https://www.courrierinternational.com/article/alliance-sous-marins-australiens-la-chine-sinsurge-contre-la-proliferation-nucleaire

[11] Avustralya Savunma Bakanlığı, "2020 Defence Strategic Update", 1 Temmuz 2020, https://www.defence.gov.au/about/strategic-planning/2020-defence-strategic-update

[12] Birleşik Krallık Parlamentosu, "Hypersonic Missiles", Research Briefing, https://post.parliament.uk/research-briefings/post-pn-0696 /

kadar AUKUS aracılığıyla ABD ve Britanya'nın askeri ya da sivil nükleer altyapıya sahip olmayan Avustralya'ya nükleer teknoloji ve zenginleştirilmiş uranyum gibi materyalleri transfer edecek olması Çin ve Rusya tarafından eleştirilse de, ABD bu iş birliğinin Avustralya'nın nükleer silah sahibi olması anlamına gelmediğini ve *Non-Proliferation Treaty* (1968)'e aykırı bir durum bulunmadığını belirterek eleştirileri reddetmektedir.[13] Klasik anlamda bir ittifak antlaşması olmayan bu metin, askerî teknoloji ve savunma sanayi alanında iş birliğinden de öteye geçen ve üç ülkenin silah üretim altyapılarının adeta füzyonunu amaçlayan niteliğiyle, yenilikçi bir iş birliği modeli olarak değerlendirilmektedir.[14]

2023 Mart ayında 18 aylık yoğun bir danışma sürecinin sonuçlarını kamuoyuna ilan etmek üzere yeniden bir araya gelen ABD, Birleşik Krallık ve Avustralya yönetimleri AUKUS kapsamında *Optimal Pathway* isimli eylem planını duyurmuşlardır.[15] Önümüzdeki 30 yılı kapsayan detaylı ve kapsamlı bir eylem planı olan bu belge, nihai olarak (bu konuya 250 milyar dolarlık bir bütçe ayırmış olan) Avustralya'nın nükleer denizaltı inşa teknolojisine hakim olmasını amaçlamaktadır. Bunun için kapsamlı bir formasyon, altyapı inşası, denizaltı tasarımlarının ortaklaşa geliştirilmesi ve son olarak da bunların Avustralya'daki tersanelerde inşa süreci detaylı bir takvime bağlanmıştır. Üstelik yine bu toplantı sırasında ilan edilen ve 2027'den itibaren oluşturulacak olan *Submarine Rotational Force West* sayesinde, ABD ve Birleşik Krallık donanmalarına ait nükleer denizaltıların Avustralya'daki askeri limanları kullanabilme imkanı, Çin balistik füzelerinin menzili dahilinde olan Guam adası dışında, ABD'nin Güney Pasifik'te ihtiyaç halinde kullanabileceği bir altyapının oluşturulması bakımından önem taşımaktadır. Böylelikle ABD, Avustralya ve Birleşik Krallık'ın zaman içinde entegre bir caydırıcılık kapasitesine kavuşması *(integrated deterrence)* ve üç ülkenin silahlı kuvvetlerine ait kapasitelerin değiş tokuş edilebilir *(interchangeable)* hale gelmesi hedeflenmektedir.[16] Bu son kavram, birlikte çalışabilme/işleyebilme anlamına gelen *'interoperability'* kavramından daha ileri bir kenetlenme düzeyine işaret etmektedir.[17] 2023 yılında ilan edilen ve ilk defa Çin'in açıkça zikredildiği NATO'nun yeni stratejik konseptiyle birlikte düşünüldüğünde, ABD ve müttefiklerinin Çin'in askeri yükselişine karşı Güney Pasifik'teki varlıklarını perçinlediği, farklı iş birliği modelleriyle farklı ittifakları birbirine kenetlediği bir ortam ortaya çıkmaktadır. Bu ittifak girişimlerine Hindistan, Japonya, Endonezya, Vietnam, Filipinler gibi ülkelerin ne derece

[13] Karataş, Dilara. "ABD, Avustralya ve İngiltere'yi Çin'le karşı karşıya getiren anlaşma: AUKUS", *Anadolu Ajansı*, 14 Eylül 2023, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-avustralya-ve-ingiltereyi-cinle-karsi-karsiya-getiren-anlasma-aukus/2991684

[14] Vincze, Hajnalka. "AUKUS : un nouveau modèle de partenariat sous stéroïdes", *Magazine DefTech*, 20 Ekim 2023.

[15] Avustralya Denizaltı Ajansı, *Optimal Pathway*, https://www.asa.gov.au/aukus/optimal-pathway

[16] ABD Savunma Bakanlığı, "CNO: AUKUS Builds Upon Three Nations' Close Naval Ties", 26 Haziran 2023, https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3439788/cno-aukus-builds-upon-three-nations-close-naval-ties/

[17] Townshend, Ashley. "Making AUKUS Work for the US – Australia Alliance", *Carnegie Endowment for International Peace*, 16 Mart 2023, https://carnegieendowment.org/2023/03/16/making-aukus-work-for-u.s.-australia-alliance-event-8052

katılacağını/katılabileceğini değerlendirmek bu çalışmanın kapsamını aşsa da, bu ülkelerle geliştirilen askeri iş birliklerinin de bu denklemin parçası olduğunu hatırlamakta yarar vardır.

Çin Halk Cumhuriyeti bu oluşum ve girişimler karşısında silahlanma yarışını daha da hızlandırmak için gerekçe edinmektedir. Üstelik, yine deniz kuvvetleri ele alındığında, Çin donanmasına ait 19 askeri tersanenin tek bir tanesinin dahi yıllık üretim kapasitesi ABD'nin toplam askeri tersane üretim kapasitesinin üstündedir. Başka bir deyişle, 21. yüzyılın ilk yarısına yayılacak bu silahlanma yarışının sonucunun Soğuk Savaş dönemindeki ABD-Sovyet silahlanma yarışının sonucuyla aynı olacağından emin olmak mümkün değildir.[18] Zaten Xi Jinping de 13 Mart 2023 tarihinde Ulusal Halk Kongresi'nde yaptığı konuşmasında Güney Pasifik'teki ittifak girişimlerini bir kışkırtma olarak nitelendirmiş, "Halk Kurtuluş Ordusunu, ulusal egemenlik ve güvenliğin yanı sıra kalkınma çabamızı da etkili bir şekilde koruyacak büyük bir çelik duvara dönüştürmeliyiz" demiştir.[19] Xi Jinping'in aynı konuşmasında Tayvan'ın anavatana katılmasının kaçınılmaz olduğunu vurgulaması, AUKUS ve benzeri girişimlerin Çin'in hayati çıkarı olarak gördüğü Tayvan meselesindeki tutumunu değiştirmeye yetmeyeceğine işaret etmektedir.

Çin-ABD İlişkilerinin Gordion Düğümü: Tayvan

2022 yılının Şubat ayında Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik başlattığı istila savaşının daha ilk gününden itibaren uzmanların "acaba Çin de Tayvan'da benzer bir girişimde bulunur mu?" sorusunu tartışmaya başlamış olmaları bile, tek başına bu meselenin uluslararası sistemin geleceği için ne kadar kritik bir önem taşıdığını ortaya koymaya yetmektedir. Pekin yönetiminin Tayvan meselesini kendi lehine çözmeye kararlı olduğu, hatta bu konuyu çözmeyi Xi Jinping'in kişisel olarak bir tarihe geçme fırsatı olarak gördüğü bilinmekle beraber, çözüm yönteminin ne olacağı konusunda soru işaretleri bulunmaktadır. Bu nedenle Çin Halk Cumhuriyeti'nin Tayvan adasında askeri bir oldu-bitti yaratıp yaratamayacağı ve böylesi bir girişim karşısında ABD'nin tavrının ne olacağı üzerine senaryoların sayısı giderek artmaktadır.

ABD merkezli Center for Strategic and International Studies (CSIS) düşünce merkezinin Ocak 2023'te yayınladığı rapor, bu senaryoları ele alan yakın tarihli en kapsamlı çalışma olmuştur.[20] Çalışmanın da vurguladığı gibi bu tür bir askeri

---

[18] Hendrix, Jerry. "The Navy Needs More Public Shipyards", *National Review*, 5 Şubat 2023, https://www.nationalreview.com/2023/02/the-navy-needs-more-public-shipyards/

[19] Bagshaw, Eryk."Riled by AUKUS, Beijing builds military and diplomatic defenses", *The Age*, 14 Mart 2023, https://www.theage.com.au/world/asia/riled-by-aukus-beijing-builds-military-and-diplomatic-defences-20230314-p5crzr.html

[20] Cancian, Mark. Cancian, Matthew & Heginbotham, Eric."The First Battle of the Next War: Wargaming a Chinese Invasion of Taiwan", *Center for Strategic and International Studies*, 9 Ocak 2023, https://www.csis.org/analysis/first-battle-next-war-wargaming-chinese-invasion-taiwan

girişim ve bunun neticesi olarak ABD ve Çin'in bir savaşa sürüklenme ihtimali, ABD askeri çevrelerinde artık gündelik bir tartışma konusuna dönüşmüştür. Üstelik bu tür bir çatışmanın Xi Jinping'in mevcut görev süresi sona ermeden yani en geç 2027 yılında gerçekleşeceği Tayvanlı yetkililer tarafından da sıklıkla iddia edilmektedir.[21] Raporda ele alınan 24 askeri senaryodan 22'sinde böylesi bir çatışmadan Japonya, Güney Kore ve Filipinlerdeki askeri üsleri sayesinde ABD'nin galip, Çin'in ise mağlup çıkacağı öngörülmüş olsa da, bu çatışmanın gerçekleşmesinin yaratacağı küresel ekonomik, askeri ve diplomatik sonuçların ne olacağını tahmin etmek çok da kolay olmamaktadır. Tam da bu nedenle raporun başlığında vurgulandığı gibi Tayvan vesilesiyle başlayabilecek bir askeri çatışma, büyük ihtimalle 'gelecek savaşın ilk muharebesi'nden ibaret kalacaktır.

Çin'in anakarasına 180 km uzakta bulunan, coğrafi yapısıyla denizin ortasında adeta bir kale gibi yükselen bu adaya yapılacak bir askeri müdahalenin çok da basit olmadığını belirtmek gerekmektedir. Adaya çıkartma harekatı düzenlemeye izin verebilecek 14 noktadaki savunma sistemlerinin her geçen gün kuvvetlendirilmekte olduğu, ayrıca Tayvan Boğazı'ndaki fırtına dönemleri dikkate alındığında yıl içinde kapsamlı bir amfibi harekat düzenlemeye müsait haftaların da sayılı olduğu hesaba katıldığında böylesi bir askeri harekatın zorlukları daha da iyi anlaşılmaktadır. Elbette Pekin yönetimi de bu gerçekleri hesaba katsa ve her ne kadar ada üzerindeki askeri baskıyı giderek artırsa da, Taipei yönetiminin hibrit savaş araçlarını kullanarak içeriden çökmesini ve 23 milyon nüfuslu, 32 bin km2 büyüklüğündeki bu adanın kendiliğinden Çin'e bağlanmasını beklemeyi şimdilik daha uygun bulmaktadır.

ABD'nin de Tayvan konusundaki temel stratejik tavrı, Çin'in Tayvan'a yönelik olası müdahalesini bekleyip sonra da bunu askeri yöntemlerle savuşturmaya çalışmaktan ziyade, Pekin'i bu tür bir askeri müdahaleyi gerçekleştirmekten caydırmaktır. Bu nedenle ABD Başkanı Joe Biden her fırsatta, aralarında bağlayıcı bir askeri ittifak bulunmasa da Amerikan askerlerinin Tayvan'ı savunmaktan çekinmeyeceğini vurgulamaktadır.[22] Her ne kadar her iki tarafın da birbirinin askeri niyetlerinden tam olarak emin olma ihtimali bulunmasa da, Ocak-Şubat 2023'te iki ülke arasında yaşanan istihbarat balonları krizinin de gösterdiği gibi, karşılıklı güven yok denecek kadar azdır ve bu da askeri riskleri artırmaktadır.

Ancak aralarındaki ikili ticaret hacmi 2022 yılında 760 milyar dolara ulaşan Çin ve ABD'nin ilişkilerinde, artık gelenekselleştiği üzere, kriz dönemlerini bir dahaki krize kadar devam eden yumuşama dönemleri takip etmektedir. 2023

[21] Hawkins, Amy."Taiwan foreign minister warns of conflict with China in 2027", *The Guardian*, 21 Nisan 2023, https://www.theguardian.com/world/2023/apr/21/taiwan-foreign-minister-warns-of-conflict-with-china-in-2027#:~:text=Taiwan's%20foreign%20minister%20has%20said,need%20to%20be%20serious%20about.%E2%80%9D

[22] Brunnstrom, David & Hunnicutt, Trevor. "Biden says U.S. forces would defend Taiwan in the event of a Chinese invasion", *Reuters*, 19 Eylül 2022, https://www.reuters.com/world/biden-says-us-forces-would-defend-taiwan-event-chinese-invasion-2022-09-18/

yılı da Tayvan meselesinin sık sık gündeme geldiği ve balon krizi nedeniyle üst düzey pek çok görüşmenin iptal edildiği bir havayla başlamış, ancak yıl içinde yumuşama sinyalleri de eksik olmamıştır. Haziran ayında Dışişleri Bakanı Anthony Blinken Çin'i ziyaret etmiş, ABD Hazine Bakanı Janet Yellen de Çin'le sağlıklı ekonomik ilişkiler kurma arzusunu dile getirmiştir.[23] Üstelik 2023 yılı, Çin ve ABD liderlerinin APEC zirvesi vesilesiyle San Francisco'da baş başa görüştükleri nispeten olumlu bir hava içinde sona ermektedir. İki ülke arasındaki her türlü sorunun tek bir görüşmeyle çözülmesi mümkün olmasa da, Nancy Pelosi'nin Tayvan ziyareti üzerine 2022 yaz aylarında askıya alınmış olan askeri diyalogun yeniden tesis edilmiş olması ve karşılıklı güven inşasını öngören açıklamalar yine de umut vericidir. Bu jestlere bakılırsa ABD ile Çin yönetimleri, aralarındaki gerilimi mevcut konjonktürde şimdilik hafifletmeye karar vermişler gibi görünmektedir. ABD açısından Ukrayna Savaşı devam ederken ve İsrail-Filistin krizi derinleşirken Tayvan Boğazı'nda üçüncü bir cephe açılması, Biden yönetimince arzu edilen bir durum değildir. Çin açısından da giderek yaşlanan nüfus, yavaşlayan ekonomik büyüme, artan genç işsizliği gibi sorunlar, bu ülkeyi maceraperest bir dış politika izlemekten alıkoymakta ve temkinli olmaya teşvik etmektedir.[24] Ayrıca ABD ile ilişkilerin yumuşaması, ekonomik büyümesi hâlâ büyük ölçüde dış ticarete bağımlı olan Çin ekonomisi için kritik bir önem taşımaktadır. Nitekim 15 Kasım 2023 günü iki ülkenin liderleri dört saat süren bir görüşme gerçekleştirmiş, verdikleri mesajlarla uluslararası kamuoyuna dünyanın istikrar talep ettiğinin farkında olduklarını göstermiş ve ikili iş birliğinin devam ettiğini göstermek için iklim değişikliği ya da uyuşturucu bir madde olan fentanil ticaretiyle ortak mücadele konularını ön plana çıkarmışlardır. Hatta Xi Jinping havanın ne kadar olumlu olduğunu vurgulamak için "Çin'in en iyi diplomatları" olarak tanımladığı panda ayılarından yeni çiftlerin önümüzdeki yıl ABD'deki hayvanat bahçelerine hediye edileceğini dahi belirtme ihtiyacı duymuştur. Ancak yine de, Tayvan meselesi başta olmak üzere iki ülke arasındaki ciddi sorunların çözüm yolunda olduğunu söyleme imkânı şimdilik bulunmamaktadır.[25] Dolayısıyla 'panda etkisi'nin bu iki ülkeyi, Graham Allison'un tanımladığı 'Tukidides Tuzağı'na düşmekten orta vadede kurtarmaya yetmeyeceği kanaati daha gerçekçi bir tahmine karşılık gelmektedir.

---

[23] Rappeport, Allan. "Yellen Says U.S. Wants 'Healthy' Economic Ties With China", *The New York Times*, 10 Kasım 2023, https://www.nytimes.com/2023/11/10/business/yellen-china-economy-relations.html#:~:text=Treasury%20Secretary%20Janet%20L.,Yellen%20said.

[24] Crabtree, James. "With two wars raging, China tests America in Asia", *Foreign Policy*, 7 Kasım 2023, https://foreignpolicy.com/2023/11/07/china-philippines-us-biden-alliance-asia-south-china-sea/

[25] Magnier, Mark. "Joe Biden reaffirms stance on Taiwan in meeting with Xi Jinping", *South China Morning Post*, 16 Kasım 2023, https://www.scmp.com/news/china/article/3241702/joe-biden-reaffirms-stance-taiwan-confirms-agreement-new-talks-meeting-apec-sidelines